

ESG'ye Giriş: Wetiko

Carl Jung'a göre medeniyete yönelik en büyük tehdit, doğa olayları veya herhangi fiziksel hastalıklar değil biziz, yani insan. Jung, "İnsan insanın kurdudur" şeklindeki Latin atasözü için "Üzücü ama ebedi bir gerçek" der. Jung buna benzer yıkıcı eğilimlerimizin en belirgin şekilde, ruhsal rahatsızlığın bir toplumda istisna olmaktan ziyade bir norm haline geldiği tarih zamanlarında devreye girdiğini belirtir. Jung, bu dinamiğe "psşik salgın" adını verir.

Her iki Dünya Savaşı'nı da görmüş ve bunların tesadüfen ortaya çıkıp tekrarlanması mümkün olmayan hadiseler olmadığını düşünen Jung "Kıtık, depremler, mikroplar veya fiziki hastalıklar değil, insanın en büyük tehlikesi insanın kendisi; çünkü doğal afetlerin en kötüsünden çok daha yıkıcı olan ruhsal hastalık salgınlarına karşı yeterli koruma yok" der.

Profesör Jack Forbes'un 1978 yılında yazdığı "Columbus and other Cannibals" isimli kitapta Amerikan yerlilerinin yani Kızılderililerin "Wetiko" olarak adlandırdıkları bir psikospiritüel ruh hastalığından bahseder.

Wetiko, windigo veya weendigo için kullanılan Ojibwa kelimesi, "sadece kendi için" anlamına gelen ween dagoh'dan veya "aşırılık" anlamına gelen weenin igoooh'dan türetilmiş olduğu sanılıyor. Yerli Amerikan mitolojileri efsanevi wetiko figürünü, açgözlülüğü ve aşırılığı bünyesinde barındıran ve insanlara sahip olabilen yamyam bir ruh olarak tasvir eder. Kızılderili inancına göre Wetiko bir zamanlar bir insandı, ancak açgözlülüğü ve bencilliği onu yırtıcı bir canavara dönüştürdü. Kızılderili görüşüne göre, wetiko haline gelenler, "akıllarını yitirmiş" kişilerdir. Yerli Amerikalılara göre wetiko tarafından ele geçirilenler de başkalarının -insan ve insan olmayan- yaşam gücünü kendi amaç veya çıkarı için tüketir. Kızılderili bilgisine göre, wetiko canavarı yalnızca kendisi gibi aşırıya kaçan insanları avlayabilir. Dolayısıyla, insanların aşırılık eğilimi, onları bir wetiko tarafından sahiplenmeye ve ona dönüşmeye karşı savunmasız kılar.

Duran Ayı lakaplı Kızılderili Lakota kabile şefi 1933 tarihli "Land of the Spotted Eagle" kitabında, "Büyük açık ovaları, güzel tepeleri ve dolambaçlı akarsuları "vahşi" olarak düşünmemiştik. Yalnızca Beyaz Adam için doğa bir "vahşi" idi ve yalnızca ona göre "vahşi" hayvanlar ve "vahşi" insanlar tarafından istila edilmiş topraktı. Bizim için uysaldı. Dünya cömertti ve büyük gizemin kutsamalarıyla çevriliydik."

Tabii bundan "modernlik öncesi yerli topluluklar barışsever, hümanizm ile dolup taşan medeniyetlerdi" gibi romantik ve naif bir anlam çıkmamalı. Güney Amerika'da yaşamış Maya ve Aztek medeniyetlerinin insan kurban ettiğini biliyoruz. Mayalar kurban etmek için esirleri tercih ediyordu ve Mel Gibson'ın yönettiği Apocalypto filmi, Maya uygarlığının bu yönünü çarpıcı bir şekilde beyazperdeye aktardı. Kurbanın vücudu gül yağıyla ovulduktan sonra Ay Tapınağı'nda rahip tarafından kalbi çıkartılırdı. Kurbanın kalbini eline alan rahip halkı bu şekilde kutsardı. Yine Aztekler'de de insan kurban ediliyordu. Aztek geleneğine göre ilk doğan çocuk veya onun yerine satın alınan bir kölenin kurban edilmesi gerekiyordu. İnsan olan kurbanlığın eti ve kanı hamura karıştırılarak tapınanlarca yenilirdi. Kurbanın derisi yüzülür ve törene katılan seçilmiş bir kişi tarafından giyilirdi.

Ernest Becker'e göre "İnsan kelimenin tam anlamıyla ikiye bölünmüştür: Doğa içinde yüksek bir ihtişamla kendini belli eder ve kendi muhteşem benzersizliğinin farkındadır. Fakat yine de körü körüne ve aptalca çürümek ve sonsuza dek ortadan kaybolmak için yerin birkaç adım altına geri döner."

Geçerli olan ekonomik sistemlerden geniş tanımıyla kapitalizm ile doğanın ilişkisi de çetrefilli ve ikiye bölünmüş gibi duruyor. Fakat daha ilkel topluluklarda olmayan insanın modernleşmeyle ve özellikle sanayi devrimi sonrası doğa olan ilişkisinin daha ikili veya şizofrenik diyebileceğimiz bir yapıya büründüğünü görüyoruz. Halbuki politik iktisatçılar en başından beri, tüm olası ekonomik sistemlerden hiçbirinin, dünyanın kapitalist sistem ile olduğundan daha fazla uyum içinde olmadığını ileri sürdüler.

1705'te Madevelle'in "The Fable of the Bees" isimli kitabında dünyanın insanın bireysel açgözlülüğün bütüne, yani topluluğa faydalar getirecek şekilde kurulduğu fikri, doğaya ve hayvanlar alemine bakarak serbest piyasa sistemin "doğanın dengesi"nin yansıması olduğu şeklindeki görüşün belki de en eski versiyonlarından.

Serbest piyasa ekonomisinin biyolojik evrimin sosyal bir versiyonu olduğu fikrinin bazı güçlü tarihsel kökleri vardır. 19. yüzyılda Thomas Huxley gibi sosyal Darwinistler de Friedrich Hayek gibilerinin kapitalizmin biyolojik evrimin bir yansıması olarak görülebileceği argümanını öne sürmüştür. Fakat Stephen Jay Gould aslında ilişkinin bunun tam tersi olduğunu iddia eder ve Darwin'in evrim teorisinin, kapitalizmin ilk teorisyeni Adam Smith'i okumakla meşgul olduğu zaman geliştirdiğini hatırlatır. Gould'a göre Darwin evrim teorisinde, Smith'in Wealth of Nations'ında tepeden inme merkantilist ekonomi eleştirisinden esinlenmiştir.

Paul Krugman'a göre modern serbest ekonominin hayatta kalmasını, Keynes'in fikirlerinin Büyük Buhran sonrası hayata geçirilmesi sağladı. Başka bir deyişle, kapitalizm kendi alternatifini kendi içinden çıkardı; böylece evrim geçirdi ve hayatta kaldı. Aynı canlı bir organizma gibi.

Kapitalizmin şu anki ana versiyonları olan Çin'deki devlet kapitalizmi ve diğer uçtaki Anglosakson ülkelerindeki neo-liberal kapitalizmin ortak yönlerinden biri de yarattıkları ekonomik ve sosyal sorunlar. Kaynakları sınırlı bir gezegende, ne pahasına olursa olsun daha fazla büyüme, daha fazla tüketmeye odaklı, büyük oranda ucuz hammadde ve işgücüne dayanan, kısa vadeli kar etmeyi her şeyin önünde gören bu anlayışların yarattığı sosyal yaralar ve ekolojik dengenin geri dönmeyecek bir şekilde tahrip edilmesi, farklı kesimler tarafından gittikçe daha da dikkat çekmeye başladı. Keynes'çi fikirler nasıl kapitalizmin yaşamasını sağladıysa, ESG (environmental, social and governance) yani çevresel, sosyal ve yönetişimsel kriterler odaklı yatırımlar da buna benzer bir rol üstlenebilir mi? ESG'nin de sosyal devlet anlayışına daha yakın duran Avrupa'da filizlenip büyümesi bir tesadüf değil.

Ekonomik trendleri büyük oranda demografi ve sosyal trendler etkiliyor. Özellikle yeni jenerasyonlar ile yapılan anketlerin de açıkça gösterdiği gibi, çalışanlarına önem veren, sosyal sorumluluk sahibi ve çevreye önem veren şirketlerin ürünlerinin değeri daha primli hale geliyor. Değişik yelpazede yer alan Starbucks'tan H&M'e kadar bu konuya, maliyet artışına rağmen, önem gösteren ve bunları uygulayan şirketlerin zaman geçtikçe diğer şirketlerden daha fazla ayrışacağını düşünüyoruz.

Aslında ESG ve sürdürülebilir yatırım eşanlamlı olarak kullanılıyor olsa da ESG ikincisinin en fazla bilinen alt kümesi. Örneğin; The Global Sustainable Investment Alliance (GSIA) biri ESG olmak üzere yedi farklı kategoriyi "sustainability" altında listelemiş.

ESG sadece şirket veya finansal piyasalarını kapsayan bir konu değil. Çevreyle ilgili sorunların popülaritesinde sürekli bir artışın yansımaları arasında Yeşiller Partisi'nin birkaç sene içinde çok gerilerden gelip Almanya'da şu anda en popüler ikinci parti olması, Fransa'da yazın yapılan seçimlerde çevre konusunun önemli rol oynaması ve İngiltere'de çevre, seçmenler için üçüncü en önemli konu olması ESG'nin ne kadar geniş boyutlu bir trend haline gelebileceğini gösteriyor.

Bunun yansıması olarak da gittikçe daha fazla ülke net sıfır karbon emisyonu hedeflerini benimsiyor. İsveç, İngiltere, Fransa, Danimarka, Yeni Zelanda, Macaristan, Japonya ve Güney Kore, 2050 yılına kadar net sıfır karbon emisyonu hedefini gerçekleştireceklerini taahhüt ediyor. Düşük maliyetli üretim ile dünya ticaretinin dinamiklerini değiştiren ve bu süreçte çevreye duyarlı olmakla suçlanan Çin dahi 2060 yılına kadar aynı taahhütte bulundu. ABD'de Başkan seçilen Biden, 2050 yılına kadar sıfır karbon emisyonu politikasıyla kampanya yürüttü. Vaatleri arasında buna yönelik ciddi yatırım planları da yer alıyor.

Bu yeni jenerasyonların gelir ve mali varlığı arttıkça ve daha fazla söz sahibi olmaya başladıkça, şirketleri kendilerini istese de istemese de ESG kriterlerine uymaya zorlayacak. Bu önümüzdeki senelerde bir nebze de olsa makro gelişmelerden daha az etkilenecek trendlerden biri olacak.

AB ve ABD başta olmak üzere tüm ülkelerde "yeşil yatırım" diye tabir edilen çevre dostu yatırımlar ciddi anlamda artacak, inşaat gibi daha klasik sektörlerde dahi çevre kriterlerine uyum ile istihdam yaratılacak ve teşvik edilecek. Bu hali hazırda izolasyon ve enerji şebekelerindeki iyileşmenin yanı sıra yenilenebilir enerji gibi daha yeni alanlardaki büyümenin motoru olacak. Şu an kulağa lüks gibi gelen veya maliyetli bir formalite kabul edilen ESG ile ilgili maliyetler, hareket etmemenin maliyetine göre nispeten daha küçük. Örneğin son yıllarda gelir dağılımı adaletsizliği ve genel olarak ESG konularını daha fazla işleyen IMF, vereceği diğer zararlar yanında, adım atmamanın maliyetinin sonucunun GSYH'de düşüşe yol açacağını ve 2100'de küresel GSYIH'dan yüzde 25 eksiltebileceğini tahmin ediyor.

Yaklaşık 30 trilyon dolardan fazla bir portföy artık ESG kriterleri göz önüne alınarak yönetiliyor. Bunun ise yaklaşık dörtte biri perakende yatırımcı fonlarından oluşuyor.

Kısa vadeli zorluklara rağmen ESG kriterlerine uygun şirket hisselerinden oluşan portföylerin getiri konusunda da rakiplerinin önüne geçtiğine araştırmalar var. Daha önemlisi ana amaç olan insan ve tabiat hayatına olan etkilerinin yanında sayısal olarak ekonomik etkilerinin de ESG konusunda öncü olan ve 8 trilyona yakın fon yöneten BlackRock fon şirketinin tahminlerine göre, ESG kriterlerine uygun, yani daha eşitlikçi ve temiz bir küresel ekonomiye geçişin sayesinde GSYIH'nın birkaç on yıl içinde yaklaşık yüzde 25 daha yüksek olabileceğini tahmin ediyor.

Sanılanın aksine ESG'deki ağırlık gittikçe sadece çevre ile ilgili konulardan sosyal konulara verilmeye başlanıyor. Bazı anketlere göre sosyal konulardaki eksikleri nedeniyle şirketlerin gittikçe daha fazla aktivist sermayedarların baskısı altına girmesi ve ESG kriterlerini tutturamaması, finansman kaynaklarının azalmasına ve daha maliyetli hale gelmesine yol açıyor. Benzer kriterlerin daha makro bir ölçekte, ülkelere yatırım yapan fonların da daha fazla dikkat ettiğini ve Biden döneminde bu konunun çok daha kritik hal alacağı aşikâr.

ESG konusu sadece şirketlerin ve ülkelerin finansmana erişimi ve kurumsal yatırımcılar ile ilgili de değil. Dünyada özellikle de gelişmiş ülkelerde son yıllarda gittikçe aratan oranda perakende yani küçük yatırımcının ESG kriterleri olan fonlara yatırım yaptığını görüyoruz. ESG fon pazarının da en hızlı büyüyen kısmı bu. Örnek vermek gerekirse geçen sene yaklaşık 400 milyar dolar büyüklüğünde ESG kriterlerine uygun ETF'lere giriş yaşandı. Bu seneki rakamlar da geçen senenin dahi geçileceğini düşündürüyor.

Bu trendlerin hızlanarak devam etmesini bekliyoruz. Bundan sadece portföy ve varlık yönetim şirketlerinin değil, konusunda gelişme kaydeden şirket ve ülkelerin yararlanacağı aşikâr. Hatta uzak olmayan bir gelecekte ESG notu kırık şirketlerin özellikle gelişmiş ülke kaynaklarından finansman bulması hatta mal veya hizmet satması da son derece zor olacak gibi gözüküyor. Şimdiden bazı anketlere göre yatırımcıların yaklaşık üçte ikisinin yatırım yaparken sosyal kriterleri göz önüne aldığını belirtelim. ESG teması bizim piyasalarda alışık olduğumuz tempoya nazaran çok daha yavaş geliştiği için yeterince dikkat çekmiyor olabilir ama sadece bu seneye değil önümüzdeki dönemlere de damga vuracak ve her birimizin hayatını etkileyecek bir konu olduğunu tekrar belirtmek isterim.

UYARI NOTU:

Burada yer alan yatırım bilgi, yorum ve tavsiyeleri yatırım danışmanlığı kapsamında değildir. Yatırım danışmanlığı hizmeti, yetkili kuruluşlar tarafından kişilerin risk ve getiri tercihleri dikkate alınarak kişiye özel sunulmaktadır. Burada yer alan yorum ve tavsiyeler ise genel niteliktedir. Bu tavsiyeler mali durumunuz ile risk ve getiri tercihlerinize uygun olmayabilir. Bu nedenle, sadece burada yer alan bilgilere dayanarak yatırım kararı verilmesi beklentilerinize uygun sonuçlar doğurmayabilir. Söz konusu rapor belli bir kişiye veya mali durumları, risk ve getiri tercihleri benzer nitelikteki bir gruba yönelik olarak hazırlanmamıştır. Belirli bir getirinin sağlanacağına dair herhangi bir vaat veya taahhütte bulunulmamaktadır. Tüm yorum ve tavsiyeler öngörü, tahmin ve fiyat hedeflerinden oluşmaktadır. Zaman içinde piyasa koşullarında meydana gelen değişiklikler nedeniyle söz konusu yorum ve tavsiyelerde değişikliğe gidilebilir. Size uygun olan yatırım araçlarının ve işlemlerin kapsam ve içeriği uygunluk testi neticesinde belirlenir. Uygunluk testi, yatırım kuruluşu tarafından pazarlanan ya da müşteri tarafından talep edilen ürün ya da hizmetin müşteriye uygun olup olmadığının değerlendirilmesi amacıyla, müşterilerin söz konusu ürün veya hizmetin taşıdığı riskleri anlayabilecek bilgi ve tecrübeye sahip olup olmadıklarının tespit edilmesidir. Bu raporda yer alan her türlü bilgi, yorum ve tavsiye uygunluk testi ile tespit edilecek risk grubunuz ve getiri beklentiniz ile uyumlu olmayabilir. Bu nedenle, uygunluk testi neticesinde risk grubunuz tespit edilmeden sadece burada yer alan bilgilere dayanarak yatırım kararı verilmesi amaç, bilgi ve tecrübenize uygun sonuçlar doğurmayabilir.

Burada yer alan bilgi ve veriler, araştırma grubumuz tarafından güvenilir olduğuna inanılan kaynaklardan derlenmiş olup, doğrulukları ayrıca araştırılmamıştır. Bu nedenle, bu bilgilerin tam veya doğru olmaması nedeniyle doğabilecek zararlardan Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş. ve çalışanları sorumlu değildir. Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş. tarafından farklı bölümlerde istihdam edilen kişilerin veya Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş.'nin ortaklarının ve iştiraklerinin bu raporda yer alan tavsiyelerle veya görüşlerle hemfikir olmaması mümkündür. Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş. ile piyasanın işleyişinden kaynaklanan makul nedenlerden dolayı, Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş. ortakları, çalışanları, yöneticileri ve bunlarla doğrudan ve dolaylı olarak ilişkileri bulunan istihdam ilişkisi doğuracak bir sözleşme çerçevesinde veya herhangi bir sözleşme olmaksızın çalışan ve tavsiyenin hazırlanmasına katılan tüm gerçek veya tüzel kişiler ile müşterileri arasında önlemeyen çıkar çatışması ve objektifliği etkilemesi muhtemel nitelikte ilişkiler doğabilir. Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş., ortakları veya iştirakleri, Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yetkilendirildikleri yatırım hizmetleri ve faaliyetleri ile yan hizmetlerini, bu raporda bahsi geçen şirketlere, muhtelif zamanlarda, sunmayı teklif edebilir veya sunabilir. Muhtelif zamanlarda, Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş.'nin, ortaklarını, iştiraklerinin ve işbu kapsamdaki yöneticilerinin, yetkililerinin, çalışanlarının veya temsilcilerinin, doğrudan veya dolaylı olarak, raporda bahsi geçen işlemler, menkul kıymetler veya emtialar üzerinde pozisyonları bulunabilir veya farklı nedenlerle ilgi ve ilişkileri bulunabilir. Söz konusu çıkar çatışması durumlarında Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş., internet sitesinde yer alan Çıkar Çatışması Politikası uyarınca hareket eder. Bu rapor, sadece gönderildiği kişilerin kullanımı içindir. Bu raporun tümü veya bir kısmı Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş.'nin yazılı izni olmadan çoğaltılamaz, yayımlanamaz veya üçüncü kişilere gösterilemez, ticari amaçla kullanılamaz.